

ПРИВІЛЕЇ, ІМУНІТЕТИ ТА МОЖЛИВОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІВ З ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ

PRIVILEGES, IMMUNITIES AND CAPABILITIES OF INTERNATIONAL FACT-FINDING BODIES

Іванов А.Г., асистент кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття досліджує процедуру встановлення фактів як засіб мирного врегулювання міжнародних спорів, що глибоко увійшов у практику міжнародних відносин. Процедура встановлення фактів здатна не лише знижувати напруженість між сторонами, але й запобігати конфліктам, сприяючи дотриманню норм міжнародного права. Автор підкреслює, що міжнародним органам з встановлення фактів необхідний широкий обсяг прав, привілеїв та імунітетів, які дозволяють об'єктивно і всебічно встановлювати фактичні обставини події, що призвела до спору. Розглядаються ключові положення міжнародних нормативно-правових актів, які встановлюють необхідність співпраці відповідних суб'єктів з органом з встановлення фактів, визначають обов'язки держав щодо обміну інформацією та підтримки роботи слідчих комісій. На основі практики звернення до процедури встановлення фактів аналізуються випадки як успішного так і проблематичного функціонування міжнародних органів з встановлення фактів в контексті співпраці з ними з боку заінтересованих суб'єктів. Стаття акцентує увагу на необхідності співробітництва та сприяння роботі слідчих комісій з боку сторін спору та інших суб'єктів з метою проведення розслідування, підкреслюючи водночас, що обмежений доступ до інформації та залежність від доброї волі держав нерідко ускладнюють розслідування. Зроблено висновок, що міжнародним органам з встановлення фактів необхідний чітко визначений обсяг прав, привілеїв та імунітетів, гарантій і можливостей для ефективного виконання їх мандатів. Автор також зазначає, що відповідним органам необхідно забезпечувати свободу пересування, доступ до всіх джерел інформації, а також захист свідків і інших осіб, що співпрацюють з ними. Лише за наявності необхідних умов міжнародні органи з встановлення фактів можуть забезпечити комплексне та об'єктивне встановлення фактів, що є важливим елементом у забезпеченні миру та вирішенні міжнародних спорів.

Ключові слова: обслідування, встановлення фактів, мирне вирішення міжнародних спорів, мирне врегулювання, міжнародні слідчі комісії.

The article examines the fact-finding procedure as a tool for peaceful resolution of international disputes, which has become deeply embedded in the practice of international relations. Fact-finding procedures are capable not only of reducing tensions between parties but also of preventing conflicts and promoting compliance with international law. The author emphasizes that international fact-finding bodies require a wide range of rights, privileges, and immunities that allow for objective and thorough establishment of the factual circumstances surrounding a dispute. The article considers key provisions of international legal instruments that mandate the cooperation of relevant entities with fact-finding bodies and outline state obligations for sharing information and supporting the work of inquiry commissions. Based on practice, both successful and challenging cases of international fact-finding bodies are analyzed in the context of cooperation by interested parties. The article emphasizes the need for cooperation and support for inquiry commissions from disputing parties and other entities involved, while also underscoring that restricted access to information and dependence on states' goodwill often complicate investigations. It is concluded that international fact-finding bodies need a clearly defined scope of rights, privileges, immunities, guarantees, and capabilities for effective fulfillment of their mandates. The author also notes that fact-finding bodies must be ensured freedom of movement, access to all sources of information, and protection for witnesses and other individuals cooperating with them. Only under such necessary conditions can international fact-finding bodies provide comprehensive and objective fact-finding, which is an essential element in ensuring peace and resolving international disputes.

Key words: inquiry, fact-finding, peaceful settlement of international disputes, international dispute, peaceful resolving, international commissions of inquiry.

Постановка проблеми. Процедура встановлення фактів (обслідування) глибоко увійшла у практику міжнародних відносин і розглядається як доволі ефективний засіб мирного врегулювання, який може бути застосований з метою вирішення спору між відповідними суб'єктами чи послаблення напруженості ситуацій, які ще не переросли у спір. Вона також вбачається дієвим механізмом превентивної дипломатії, що може сприяти попередженню виникнення конфліктів, міжнародних спорів чи порушень міжнародного права.

Для того щоб органи з встановлення фактів могли успішно виконати свій мандат, їм необхідний відповідний обсяг можливостей, повноважень, привілеїв та імунітетів. В такому разі існує потенційна можливість проведення об'єктивного і комплексного розслідування. Їх обсяг напряму залежить від суб'єктів, що беруть участь у створенні органу з встановлення фактів.

Мета статті полягає у визначенні та систематизації можливостей, необхідних міжнародним органам з встановлення фактів для успішного виконання мандату, а також повноважень, привілеїв та імунітетів, якими такі органи наділяються відповідно до міжнародного публічного права.

Виклад основного матеріалу. У випадках, коли міжнародні слідчі комісії створюються за домовленістю між заінтересованими сторонами спору або ситуації, вони

наділяють таку комісію відповідними повноваженнями та гарантіями, необхідними для проведення успішного розслідування, надають необхідну інформацію та всіляко підтримують комісію в процесі виконання її мандату. Такі суб'єкти напряму заінтересовані у розв'язанні конфліктної ситуації та встановлення пов'язаних із нею фактів.

Стаття 19 Конвенції про мирне вирішення міжнародних збітків 1907 р. встановлює зобов'язання для сторін повідомляти комісії та іншій Стороні виклад фактів та передавати акти, папери та документи, які комісія визнає корисними для розкриття істини, а так само список свідків і експертів, яких така сторона бажає вислухати. Окрім цього комісія має право просити у кожної сторони пояснення чи свідчення, які вона визнає корисними (ст. 22) [1].

Комісія також може вживати самостійних заходів зі збору інформації, для чого їй має бути надано відповідні можливості. Стаття 23 Конвенції 1907 р. зобов'язує сторін скористатися всіма засобами, які знаходяться в їх розпорядженні відповідно до внутрішнього законодавства, з метою забезпечити явку свідків та/або експертів, які перебувають на їх території і що викликаються комісією, а також надавати слідчій комісії всі засоби і способи, необхідні для повного з'ясування і точної оцінки спірних фактів в найширшій мірі, що визнається ними можливою. Таким чином, сторони хоча і зобов'язані надавати комісії

механізми, необхідні для встановлення фактів, вони самостійно визначають їх обсяг і повноту, що ставить успішність розслідування у пряму залежність від добросовісного виконання сторонами своїх зобов'язань щодо комісії [1]. Залежність слідчих комісій від волі сторін простежується також у тому, що комісія має отримати попередній дозвіл держави на території якої вона має намір провадити слідчі дії (ст. 20, ст. 24), свідки та експерти викликаються комісією за допомогою уряду держави, на території якої вони знаходяться (ст. 25) [1].

В будь-якому випадку, при використанні процедури обслідування сторонами спору, вони мають реальну можливість надати слідчій комісії такий обсяг прав, привілеїв та імунітетів, що є необхідним для проведення успішного розслідування та встановлення фактичних обставин події.

Міжнародна слідча комісія по Сальвадору отримала повну свободу щодо джерел та засобів отримання інформації, включаючи можливість зустрічатися з будь-якими особами, безперешкодно відвідувати будь-які місця та провадити будь-які інші дії, які вона визнає корисними. Окрім цього, рекомендаціям Комісії було надано обов'язкового характеру [2, с. 17].

У разі звернення до процедури обслідування в рамках міжнародних міжурядових організацій ситуація з привілеями та імунітетами міжнародних органів з встановлення фактів дещо складніша. Відповідно до п. 23 Декларації про встановлення фактів ООН 1991 року, місіям з встановлення фактів мають надаватися всі імунітети і можливості, необхідні для виконання ними свого мандата, зокрема можливість працювати в умовах повної конфіденційності і можливість відвідувати всі місця і спілкуватися з усіма особами, які мають відношення до справи. Однак, враховуючи те, що кожна держава володіє суверенітетом, саме від неї залежить наскільки широкими повноваженнями може бути наділена міжнародна слідча комісія. Згідно з п. 6 Декларації 1991 р., при направленні місії ООН з встановлення фактів на територію будь-якої держави необхідна попередня згода такої держави. Це означає, що держава взагалі може відмовитись від прийняття на своїй території відповідної місії. Тому, щоб наділити слідчу комісію необхідними їй повноваженнями, ООН має узгодити це питання з урядом відповідної держави, яка може погодитись сприяти комісії в зборі необхідних відомостей і показань свідків та забезпечувати їй необхідні умови, що дозволять комісії виконати свій мандат. Про це держава закликає п. 22 Декларації 1991 р., відповідно до якого, державам слід співпрацювати з місіями ООН з встановлення фактів і надавати їм в межах наявних можливостей повну і негайну підтримку, необхідну для виконання своїх функцій і здійснення їх мандату [3].

Часто держави самі звертаються до Ради Безпеки чи Генерального Секретаря з проханням про направлення на їх територію міжнародної слідчої комісії. В таких випадках, має місце висока вірогідність надання такій комісії необхідного обсягу гарантій та можливостей для успішного проведення розслідування. Міжнародну слідчу комісію ООН з розслідування вбивства прем'єр-міністра Пакистану (2009 р.) було створено на прохання пакистанського уряду. Зі свого боку, влада Пакистану зобов'язувалась вслякко співпрацювати з комісією в рамках її розслідування, виконувати прохання комісії щодо сприяння в зборі необхідних відомостей та показань свідків та буде забезпечувати їй необхідні умови для виконання мандату. Уряд надав гарантії щодо свободи пересування комісії; безперешкодного доступу в усі місця та установи; вільного доступу до всіх джерел інформації; забезпечення безпеки персоналу та охорони документів, приміщень та іншого майна; захисту всіх, хто вступає в контакт з Комісією або надає їй інформацію; інших привілеїв, імунітетів та пільг, необхідних для проведення незалежного розслідування [4].

Наявність у Комісії необхідних прав, свобод і можливостей значно підвищило ефективність її роботи. У своїй доповіді Комісія зазначила, що в ході роботи отримувала суттєву підтримку від уряду Пакистану і багатьох пакистанських громадян, висловила подяку за це сприяння. В той же час, Комісія була збентежена спробами деяких високопоставлених чиновників обмежити доступ до пакистанських військових і розвідувальних джерел. Однак, завдяки продовженню мандата Комісії їй вдалося довести це питання до кінця і зустрітися з деякими військовослужбовцями і співробітниками розвідувальних органів [5, с. 6].

У випадку наявності підозр щодо порушень міжнародного права в певній державі, уряди відповідних держав можуть бути не зацікавлені у встановленні фактів таких порушень, особливо тих, що стосуються міжнародного гуманітарного права та права прав людини. Часто такі порушення є міжнародними злочинами та вчиняються в тому числі особами (або за їх сприянням), що знаходяться у вищих ешелонах влади. З метою уникнення відповідальності такі особи можуть перешкоджати діяльності органів з встановлення фактів. Слідчі комісії відповідно не мають гарантій щодо необхідних привілеїв та імунітетів і вимушені сподіватися лише на добру волю таких держав, і на те, що вони будуть сприяти створенню умов, необхідних комісії для успішного виконання свого мандату.

Таким чином, міжнародним органам з встановлення фактів необхідна будь-яка підтримка з боку тих суб'єктів міжнародного права, які згодні її надати. На думку професора міжнародного права Ф. Єрмакору, встановлення фактів в юридичному сенсі можливо тільки в тому випадку, якщо у слідчої комісії є всі засоби для розслідування і якщо уряд готовий до співпраці. В іншому випадку орган з встановлення фактів стає лише інформаційним органом, інформація якого не може вважатися повністю збалансованою і такою, відображає повну і точну картину конкретної ситуації [6, с. 28].

Розповсюдженою практикою в рамках ООН є заклик з боку Ради Безпеки та Генерального Секретаря до урядів зацікавлених держав, міжнародних та інших організацій та приватних осіб всебічно співпрацювати з міжнародними слідчими комісіями у справі виконання їх мандату, в тому числі забезпечувати позитивний відгук на прохання комісії щодо безпеки, сприяння та доступу в ході проведення розслідування. Це особливо стосується урядів тих держав, на території яких комісія буде виконувати свій мандат. Як правило такі заклики полягають у вжитті заходів, необхідних комісії для виконання своїх функцій, при забезпеченні повної свободи, незалежності та безпеки.

Резолюція Ради Безпеки ООН 1012 (1995) відповідно до якої було створено Міжнародну слідчу комісію по Бурунді містить заклик до всіх держав «співпрацювати з комісією у справі полегшення її розслідування». Окрім цього, Рада закликала держави, органи ООН, міжнародні гуманітарні організації та неурядові організації систематизувати наявну в них інформацію, пов'язану із мандатом комісії, та просила їх надати таку інформацію в найкоротший термін [7].

Окрім цього, при формуванні слідчих комісій уповноважені органи часто визначають обсяг прав і свобод, необхідний для успішного виконання мандату, а також закликають усіх зацікавлених суб'єктів надавати та гарантувати відповідні права і свободи. Якщо узагальнити положення відповідних актів, можна простежити практику, що склалась в рамках ООН щодо необхідного обсягу прав і свобод, яким має бути наділено міжнародний орган з встановлення фактів для того, щоб він міг повною мірою виконати свій мандат та встановити об'єктивну істину. В цілому, це зводиться до наступного:

1. Свобода пересування. Міжнародні органи з встановлення фактів в процесі свого розслідування відвідують різноманітні місця і зустрічаються з великою кількістю осіб. Такі місця і особи можуть знаходитися в рамках як однієї держави, так і декількох, що призводить до необхідності багато пересуватися, а також необхідності мати засоби пересування. Комісія та її члени повинні мати реальну можливість пересуватися по території держави на якій вчиняються слідчі дії, а така держава має сприяти цьому.

2. Право доступу до усіх джерел інформації, пов'язаних з роботою комісії. Джерела, з яких міжнародні органи з встановлення фактів отримують інформацію, мають найрізноманітніший характер, про що було згадано в попередньому підрозділі. Важливо, щоб комісія мала реальну можливість звернутися до відповідного джерела при забезпеченні належного рівня безпеки та дотриманні стандартів розслідування. На свій запит комісія має отримувати доповіді, досяє, документи та будь-яку іншу інформацію, що знаходяться в розпорядженні відповідних суб'єктів та є корисною з точки зору виконання завдання комісії. В цьому питанні знову простежується залежність міжнародних органів з встановлення фактів від влади відповідної держави.

3. Право доступу в усі місця і установи. Окрім інформації, отриманої до початку розслідування, органи з встановлення фактів вживають самостійних заходів для пошуку та збору доказової бази. Це нерозривно пов'язано з необхідністю відвідування різноманітних місць та установ в одній або декількох державах. Ще стаття 20 Конвенції 1907 р. передбачаючи право комісії, за згодою Сторін, тимчасово перенести свої засідання на місця, або відправити туди одного або декількох своїх членів, зобов'язувала отримати попередній дозвіл держави, на території якого має відбутися таке розслідування [1]. Аналогічним чином це питання врегульовано в Декларації ООН 1991 р. Місцями, які комісія може вирішити відвідати, можуть бути державні органи та установи, міста, селища і райони в яких мали місце конфліктні ситуації або імовірно було скоєно злочини, в тому числі міжнародні, військові і цивільні об'єкти, установи приватного права та ін., які на думку комісії мають відношення до її розслідування.

4. Свобода зустрічатися та проводити бесіди з будь-якими особами, які на думку комісії можуть володіти інформацією, пов'язаною з розслідуванням. Показання свідків є одним з основних джерел з яких слідча комісія отримує інформацію. В ході розслідування комісії зустрічаються з численною кількістю свідків, постраждалих та інших осіб. Висновки, зроблені на основі аналізу таких свідчень багато в чому є визначальним для успішності проведення розслідування. Отже, комісія потребує вільного доступу до всіх осіб, які на її думку можуть допомогти у встановленні істини.

Окрім цього, актами про створення міжнародних органів з встановлення фактів як правило визначаються наступні привілеї та імунітети таких органів:

1. Свобода і незалежність. В процесі виконання свого мандату міжнародна слідча комісія повинна мати можливість діяти самостійно і на власний розсуд виробляти висновки на основі зібраних даних. Вона повинна мати право вільно організувати свою роботу. Жодна держава, орган, особа або інші суб'єкти не можуть впливати на процес розслідування та прийняття рішень комісією. П. 2 Декларації ООН 1991 р. забороняє учасникам місії з встановлення фактів запитувати або отримувати вказівки від будь-якого уряду чи органу, що не є компетентним органом ООН [3].

2. Конфіденційність. Стаття 30 Конвенції 1907 р. містила норму про те, що засідання комісії проходять за закритими дверима і залишаються секретними (ст. 30) [1]. Можливість комісії працювати в умовах повної кон-

фіденційності передбачає також п. 23 Декларації ООН 1991 р., а п. 25 додатково зобов'язує учасників слідчих комісій зберігати конфіденційний характер інформації, що було отримана під час виконання ними свого мандату, навіть після того, як місія завершила свою діяльність [3]. Про конфіденційний характер діяльності комісії можуть заявити суб'єкти, що її створюють (Сальвадор 1991 р.), або комісія може прийняти самостійне рішення з цього питання, при визначенні своїх правил процедур та методів роботи. Слідча комісія по Дарфуру (Судан, 2004 р.) з самого початку прийняла рішення про те, що вона буде діяти дотримуючись суворої конфіденційності [8]. Конфіденційний характер роботи слідчої комісії зумовлений необхідністю встановлення та пошуку джерел інформації, запобіганню їх знищення та фальсифікації, та особливо необхідністю забезпечення безпеки осіб, які надають інформацію [9, с. 15].

3. Забезпечення безпеки комісії та її членів. Міжнародному органу з встановлення фактів та його членам має гарантуватися належний рівень безпеки в процесі виконання ними свого мандату. Слідчі комісії часто проводять розслідування в умовах збройних конфліктів та обстановки напруженості та виїжджають на місця для проведення слідчих дій. Гарантії стосовно безпеки слідчої комісії та її членів в процесі розслідування, а також щодо недоторканості приміщень та документів комісії мають надаватися суб'єктами, що створили комісію та владою держави на території якої вона провадить свою діяльність. Стосовно Слідчої комісії по Дарфуру (Судан, 2004 р.) Генеральний Секретар ООН гарантував забезпечення належних заходів безпеки для співробітників Комісії та її документів, а також захист потерпілих і свідків, так само як і всіх осіб, що постають перед Комісією у зв'язку з розслідуванням [10].

4. Забезпечення безпеки свідків та інших осіб, що сприяють роботі комісії. Належний рівень безпеки таких осіб багато в чому є визначальним фактором для проведення успішного розслідування. Особи, що володіють інформацією, пов'язаною з роботою комісії, можуть відмовити у спілкуванні з нею через можливі негативні наслідки для них, а тому необхідно забезпечити якомога вищий рівень безпеки таких осіб. Це питання тісно пов'язане з конфіденційним характером роботи комісії, яка може проводити конфіденційні зустрічі зі свідками та не розголошувати відомості про них. На думку П. Ніккена захист свідків є одним з найважливіших питань в роботі комісії: «В нинішніх умовах необхідно охороняти свідків. Дані про їх особистість мають триматися в секреті, за винятком тих випадків, коли вони самі висловили б бажання розкрити їх. Буде складно отримати показання свідків без дотримання суворої конфіденційності, що означає, що не буде даватися публічних показань, не проводитиметься очних ставок і не буде існувати певного місця для отримання показань свідків». Більше того, на його думку питання захисту свідків знаходиться в пріоритеті щодо питання повноти отриманих доказів: «Стосовно показань свідків, Комісія у всіх випадках повинна вживати необхідних заходів щодо забезпечення захисту та безпеки свідків, навіть якщо це може негативно позначитися на кінцевій цінності доказу» [9, с. 11].

5. Індивідуальні привілеї членів та персоналу комісії. Окрім привілеїв та імунітетів слідчою комісією як такою, її члени та персонал володіють певним обсягом індивідуальних привілеїв та імунітетів.

На жаль, в реальності слідчі комісії стикаються із різного роду перешкодами, що ускладнює процес розслідування і може ставити під питання його об'єктивність та повноту. Часто такі перешкоди виникають внаслідок недостатньої підтримки з боку урядів заінтересованих держав, особливо тих, на території яких проводиться розслідування. В окремих випадках, уряди відповідних дер-

жав можуть цілеспрямовано вчиняти дії, направлені на ускладнення роботи слідчої комісії.

Міжнародна слідча комісія ООН по Дарфуру (Судан, 2004 р.) в п. 6 своєї доповіді вказала на те, що вона не отримала повноважень, якими зазвичай володіє прокурор (зокрема, вона не може дати наказ про явку свідків, про проведення обшуку або арешту, і вона не може звертатися до суду з проханням видати ордер на арешт підозрюваних). Вона може спиратися тільки на обов'язок уряду Судану і повстанців співпрацювати. Таким чином, її можливості обмежені тим, яким чином уряд і повстанці виконують свій обов'язок. На думку Комісії як уряд Судану, так і діючі в цій країні повстанці зобов'язані вона *fidere* співпрацювати з нею, з метою сприяння виконанню нею своїх функцій. У своїй доповіді Комісія приділила значну увагу аналізу питання про сприяння її роботі і виробила механізм оцінки рівня співробітництва з боку уряду та повстанців [8, с. 17].

В цілому, Комісія позитивно оцінила рівень співробітництва з нею з боку уряду Судану. Вона зазначила, що «ставлення уряду до Комісії було конструктивним», а зустрічі з вищими посадовими особами організувалися тоді, коли про це просила Комісія. Окрім цього, Комісія отримала гарантії стосовно того, що: а) уряд прийме доповідь Комісії, незалежно від висновків у ній; б) свідки інцидентів не будуть переслідуватися; та в) виконуючи суворі вказівки Президента, усі суданські посадові особи не будуть ніяким чином перешкоджати розслідуванню Комісії. У випадках, коли посадовці середнього рівня не дозволяли зустрічатися з певними особами або відвідувати певні місця, Комісія зверталась до вищестоящих органів влади, які сприяли вирішенню таких ситуацій [8, с. 18–20].

Однак, в деяких випадках Комісія не змогла отримати доступ до необхідних джерел інформації. Комісія так і не отримала документи різних державних установ, що діють в Дарфурі, які стосуються рішень про застосування збройних сил проти повстанців, а також заходів, які зачіпають цивільне населення, незважаючи на обіцянку надати такі документи з боку вищих посадових осіб Судану. Комісія також вказала на те, що деякі регіональні або місцеві органи влади чинили тиск на потенційних свідків або на тих свідків, яких уже опитали члени Комісії та не допускали слідчі групи Комісії до певних свідків [8, с. 20].

Комісія також високо оцінила рівень співробітництва з боку повстанських груп. Члени Комісії багаторазово зустрічалися з їх представниками та отримувала від них необхідні документи та свідчення, які, однак, на думку комісії було недостатньо повними. Комісії жодного разу не було відмовлено у доступі до районів, підконтрольних повстанцям, а члени комісія користувались свободою переміщення по цим районам. Повстанські групи не заважали Комісії розслідувати повідомлення про інциденти, в яких були замішані повстанці [8, с. 20–21].

В той же час, держави не завжди слідують своїм політичним обіцянкам стосовно сприяння роботі міжнародних органів з встановлення фактів. Уряд Республіки Заір, будучи одним з ініціаторів створення слідчої комісії в Руанді в 1995 році взяв на себе обов'язок надавати підтримку міжнародній комісії ООН з розслідування. Комісія вирішила, що, будучи органом, створеним відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН, вона має право розраховувати на сприяння та співробітництво з боку держав (п. 3 Проміжної доповіді Комісії). Вона також відзначила, що не має ні юридичних повноважень, ні матеріальних і людських ресурсів поліцейських сил або офіційного агентства з розслідування. Тому вона не має в своєму розпорядженні широкого кола правових механізмів, таких, як ордер на обшук, і не має в своєму розпорядженні технічних засобів, які зазвичай необхідні для проведення таких великих і складних розслідувань. Замість цього

Комісія змушена покладатися на сприяння держав-членів і на добру волю людей, співпрацею яких вона намагалася заручитися. (п. 7 Проміжної доповіді Комісії) [11].

Однак, реальність виявилась інакшою. Уряд Заіру всіляко ускладнював можливість Комісії здійснювати свої функції. Комісія планувала здійснити поїздку до Заіру, однак за день до неї, голову Комісії було проінформовано про те, що у канцелярії Прем'єр-Міністра з'явилися питання щодо повноважень Комісії та її імовірної діяльності на території держави. Комісію повідомили, що намічена тривалість візиту (20 днів) є надмірною, а плани по розміщенню комісії були відхилені. В кінцевому рахунку після двотижневої затримки та після того як були вжиті дипломатичні зусилля на високому рівні з метою прискорити візит, заірська влада погодилася, хоча і з явним небажанням, дати дозвіл Міжнародній слідчій комісії здійснити попередній візит до Кіншаси з 8 до 16 грудня 1995 року, що є меншою тривалістю, ніж та, яку планувала сама комісія [11, с. 7]. Це не єдиний випадок, коли заірська влада перешкождала роботі Комісії. В ході здійснення візиту в Гому, між Комісією та заірськими офіційними особами виникли гострі розбіжності щодо наміченої діяльності. В процесі проведених зустрічей виявилось, що сторони по різному тлумачать мандат Комісії. На її думку, заірська сторона хотіла переглянути коло відання Комісії, адже та наполягала на своєму праві бути присутніми на її зустрічах з потенційними свідками і ознайомитися з проектом доповіді Комісії про її діяльність в Гомі до того, як Комісія покине Заір. Комісія рішуче відкинула ці вимоги. Вона підкреслила, що свій мандат отримала від Ради Безпеки і тільки цей орган повноважний змінити коло її ведення. Вона відстоювала своє право на повну свободу пересування та право проводити опитування без свідків, пославшись на пункт 5 резолюції 1013 (1995), підкреслила свій обов'язок доповідати безпосередньо Генеральному секретарю і ясно дала зрозуміти, що ніякій третій стороні не буде дозволено ознайомитися заздалегідь з її доповіддю. На прохання прем'єр-міністра Заіру дати тлумачення резолюції, відповідно до якої було створено Комісію, Генеральний секретар підтвердив, що Міжнародна комісія правильно тлумачить свій мандат. Однак, через кілька днів, міністр закордонних справ Заіру направив Генеральному секретарю лист, повторивши вимоги, проти яких заперечувала Комісія. В той момент, оскільки заірський сторона як і раніше не хотіла співпрацювати, Комісія оголосила, що вона не може продовжувати розслідування у Гомі через «обструкціоністську позицію заірської влади» і що їй нічого не залишається робити, як виїхати в Найробі. Таким чином було порушено право комісії на доступ у місця та свободу переміщення комісії [11, с. 9].

З непереборними складнощами, пов'язаними з отриманням показань свідків, зіткнулась Міжнародна слідча комісія ООН по Бурунді (1995 р.). Комісія була вимушена провадити збір доказів шляхом вивчення армійських документів і архівів та отримання показань офіцерів і військовослужбовців строкової служби. Однак, самостійно Комісія вивчати такі документи та архіви і викликати таких свідків не могла, вона повинна була діяти через міністерство оборони Бурунді. Прохання про надання копій матеріалів виявилася безрезультатною. Не було задоволено також прохання назвати імена військовослужбовців частин, які згідно з повідомленнями підняли повстання, та тих, що несли відповідальність за охорону президента [12, с. 24].

У своїй доповіді Комісія вказала на те, що не маючи повноважень змусити свідків з'явитися для надання свідчень, вона була змушена обмежитися заслуховуванням свідків, які добровільно побажали це зробити. Стосовно ув'язнених Комісія покладалася на сприяння з боку органів судової влади, що надавалось у всіх випадках. Що стосується свідків з числа військовослужбовців, то Комі-

сії доводилось викликати їх через міністерство оборони з невтішними результатами. Окрім цього, комісія не мала повноважень на безпосередню перевірку досьє та архівів або в наказовому порядку зобов'язати владу чи приватних осіб пред'явити документи. Офіційні документи, необхідні для слідства, доводилося запитувати у цивільних та військових властей. І якщо органи судової влади надали комісії підтримку, хоча їй було заборонено копіювання та незалежний переклад відповідних документів, то допитати свідків з числа військовослужбовців та отримати військові досьє в міністерстві оборони Комісії так і не вдалося [12, с. 9].

В деяких випадках, держави можуть відкрито перешкоджати діяльності слідчої комісії, унеможливаючи доступ до необхідної інформації. Міжнародна слідча комісія ООН створена у зв'язку з конфліктом в Газі (2009 р.) мала намір відвідати всі райони, охоплені її мандатом, і провести в усіх них розслідування на місцях. Однак уряд Ізраїлю відмовився співпрацювати з Комісією, як вказано в її доповіді, на трьох рівнях: а) відмовився зустрітися з Комісією та надати їй доступ до урядових посадових осіб, включаючи військових, і документацію; б) перешкодив поїздки Комісії в Ізраїль для зустрічі з ізраїльськими потерпілими, свідками, членами громадянського суспільства і НУО; та в) перешкодив поїздки Комісії на Західний берег, включаючи Східний Єрусалим, для зустрічі з представниками Палестинської адміністрації і палестинськими потерпілими, свідками, неурядовими організаціями або організаціями громадянського суспільства, які проживають або розташовуються на Західному березі. Окрім цього, уряд Ізраїлю обмежував свободу переміщення деяких осіб, з якими Комісія хотіла провести бесіди, включаючи палестинського міністра юстиції, члена Палестинської законодавчої ради та інших свідків [13, с. 46].

Залежність можливостей міжнародних органів з встановлення фактів від волі та рівня співробітництва з боку урядів відповідних держав простежується всюди, в контексті аналізу їх прав, свобод, привілеїв та імунітетів, та безперечно є негативним аспектом використання процедури обслідування, особливо в рамках міжнародних організацій. Такі держави, навіть у тих випадках, коли вони взяли на себе обов'язок сприяти роботі органу з встановлення фактів, фактично, мають змогу впливати на процес виконання ним свого мандату, аж до практичної неможливості його виконання взагалі.

Висновки. Обсяг привілеїв та імунітетів, яким буде наділено міжнародний орган з встановлення фактів залежить від суб'єкта міжнародного права, що прийняв рішення про створення такого органу. У випадку створення міжнародної слідчої комісії сторонами спору, що заінтересовані в його розв'язанні, такі сторони можуть наділити слідчу комісію усіма необхідними правами, свободами, привілеями та імунітетами, а також надати

гарантії їх забезпечення. У разі звернення до процедури обслідування в рамках міжнародних організацій, вони не мають змоги безпосередньо наділяти і гарантувати слідчим комісіям відповідні привілеї та імунітети, і вимушені покладатися на співробітництво з боку урядів держав, на території яких провадяться слідчі дії. Таким чином міжнародний орган з встановлення фактів прямо залежність від волі держави, на території якої він має намір проводити розслідування, та від того, наскільки уряд такої держави буде заінтересований у успішному встановленні факту.

Міжнародно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних слідчих комісій містять в собі положення стосовно їх привілеїв та імунітетів. Однак, вони досить поверхнево регулюють це питання. Встановлюючи необхідність наявності у міжнародних органів з встановлення фактів відповідних привілеїв та імунітетів і згадуючи деякі із них, такі акти, тим не менш, не визначають чіткого переліку привілеїв та імунітетів, що необхідні міжнародній слідчій комісії для успішного виконання свого мандату.

Проаналізувавши практику створення міжнародних слідчих комісій, можна визначити бажаний обсяг привілеїв і можливостей, яких потребує орган з встановлення фактів для проведення успішного розслідування. До переліку прав і свобод слідчої комісії можна віднести: а) свободу пересування; б) право доступу до усіх джерел інформації, пов'язаних з роботою комісії; в) право доступу в усі місця і установи; та г) свободу зустрічатися та проводити бесіди з будь-якими особами, які на думку комісії можуть володіти інформацією, пов'язаною з розслідуванням. Окрім цього, слідчі комісії мають бути наділені такими привілеями та імунітетами, що гарантують: а) свободу і незалежність комісії; б) конфіденційність роботи комісії; в) забезпечення безпеки комісії та її членів; г) забезпечення безпеки свідків та інших осіб, що сприяють роботі комісії; та д) індивідуальні привілеї членів та персоналу комісії.

Залежність міжнародних слідчих комісій від волі держав призводить до того, що такі комісії часто стикаються із різного роду перешкодами, що ускладнюють процес розслідування і можуть ставити під питання його об'єктивність та повноту. Часто такі перешкоди виникають внаслідок недостатньої підтримки з боку урядів заінтересованих держав, особливо тих, на території яких проводиться розслідування. В окремих випадках, уряди відповідних держав можуть цілеспрямовано вчиняти дії, направлені на ускладнення роботи слідчої комісії. Таким чином, сприяння роботі комісії з боку держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права, особливо держав, на території яких комісія здійснює свою діяльність, є надзвичайно важливою і багато в чому визначальною умовою для успішного виконання органом з встановлення фактів свого мандату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про мирне врегулювання міжнародних зіткнень від 18 жовт. 1907 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07053> (дата звернення 03.11.2024).
2. Letter from the Permanent Representative of El Salvador to the United Nations addressed to the Secretary-General : Letter of El Salvador of 8 Oct. 1991 № S/23130. URL: https://digitallibrary.un.org/record/130274/files/A_46_553--S_23130-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
3. Declaration on Fact-finding by the United Nations in the Field of the Maintenance of International Peace and Security : resolution adopted by the General Assembly of 09 Dec. 1991 № A/RES/46/59. URL: https://digitallibrary.un.org/record/135694/files/A_RES_46_59-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
4. Letter from the Secretary-General to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 02 Feb. 2009 № S/2009/67. URL: https://digitallibrary.un.org/record/647535/files/S_2009_67-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
5. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 15 Apr. 2010 № S/2010/191. URL: https://digitallibrary.un.org/record/681517/files/S_2010_191-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
6. International Law and Fact-Finding in the Field of Human Rights: Revised and Edited Reprint / edited by Bertrand G. Ramcharan. Brill-Nijhoff, 2014. 250 p.
7. Security Council resolution on establishment of an international commission of inquiry in Burundi : Resolution adopted by the Security Council of 28 Aug. 1995 № S/RES/808(1993). URL: https://digitallibrary.un.org/record/185388/files/S_RES_1012%281995%29-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 06.11.2024).
8. 1012%281995%29-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 06.11.2024).

9. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 31 Jan. 2005 № S/2005/60. URL: https://digitallibrary.un.org/record/540780/files/S_2005_60-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
10. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 28 July 1995 № S/1995/631. URL: https://digitallibrary.un.org/record/185671/files/S_1995_631-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
11. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 04 Oct. 2004 № S/2004/812. URL: https://digitallibrary.un.org/record/532844/files/S_2004_812-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
12. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 26 Jan. 1996 № S/1996/67. URL: https://digitallibrary.un.org/record/203328/files/S_1996_67-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
13. Letter from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council : Letter by the UN Secretary-General of 25 July 1996 № S/1996/682. URL: https://digitallibrary.un.org/record/220451/files/S_1996_682-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).
14. Report of the United Nations Fact Finding Mission on the Gaza Conflict : Report of 25 Sep. 2009 № A/HRC/12/48. URL: https://digitallibrary.un.org/record/666096/files/A_HRC_12_48-EN.pdf?ln=en (дата звернення: 09.11.2024).